

Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації: навч. посіб. Чернівці: Книги – XXI, 2010. 528 с.

Формування комунікативної культури старшокласників засобами телекомунікаційних проєктів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць УДПУ ім. П. Тичини*. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. Вип. 49. С. 110-117.

Заграбчук Світлана

магістрантка ННІ педагогіки

Науковий керівник:

О.А. Дубасенюк

докт. пед. наук, професор

Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ЗАСОБАМИ КАЗОК ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Актуальність проблеми. Одним із найважливіших завдань педагогічної науки на сучасному етапі розвитку освіти є формування творчої особистості школяра, оскільки розвиток у дітей творчого способу мислення є соціальною необхідністю.

Суспільству потрібні люди, які здатні приймати нестандартні рішення і вміють креативно мислити. У цьому розумінні початкова освіта займає пріоритетну позицію, є підґрунтям формування обдарованої та творчої молоді, яка буде сприяти розвитку суспільства і держави. Одним із завдань підвищення ефективності навчання в освітньому середовищі Нової української школи постають шляхи, форми та методи впровадження творчого підходу.

У зв'язку з цим досвід вітчизняного педагога-гуманіста В. Сухомлинського має велике теоретичне і практичне значення, оскільки він поєднує в собі досвід педагога, методиста-теоретика і словесника-практика.

Формування ціннісних орієнтацій дітей у спадщині Василя Сухомлинського стали предметом дослідження Н. Безлюдної, С. Заволоки, Г. Калмикова, В. Киричок, О. Савченко, В. Хайруліної та ін.

Педагогічні новації В. Сухомлинського впроваджуються в практику в далекому зарубіжжі, зокрема Австрії, Греції, Китаї, Німеччині, Польщі, Росії. США.

Створення Всеукраїнської асоціації імені Василя Сухомлинського, щорічне проведення Всеукраїнських педагогічних читань, які все більше пропагують і поширюють науково-практичний доробок ученого-гуманіста, засвідчують глибину, неординарність і дійовість педагогічних ідей В. Сухомлинського.

Досвід Павлівської середньої школи імені В. Сухомлинського щодо проблем розвитку творчості учнів початкових класів розкрито у дослідженнях О. Антонової, О. Дубасенюк, С. Максименка, В. Моляко, Г. Костюка та ін.

Мета статті – розкрити особливості розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку у моральному вихованні Павлівської середньої школи засобами казки.

Виклад основного матеріалу статті. У психолого-педагогічній літературі творча особистість розглядається як індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального.

«Творчістю, – відзначає Сухомлинський, – є діяльність, в яку людина вкладає немовби частинку своєї душі, і чим більше вона вкладає, тим багатшою стає її душа. Процес творчості характерний тим, що творець самою працею своєю і її наслідками справляє величезний вплив на тих, хто поряд з ними» [1, с. 207].

Спираючись на творчість В. Сухомлинського, ми стверджуємо, що великий український педагог уперше довів, що розвивати творчість людини необхідно починати з початкових класів. Він, працюючи у Павлівській середній школі, вивчав «потемні куточки дитячої душі». Видатний педагог досліджував ті умови та чинники, які цікавлять та захоплюють дітей. Педагог зазначав, що розвиток творчості учня, починаючи ще із дошкільного віку, зумовлює успішний розвиток пізнавальних процесів дитини, а також рівень її підготовки до школи. В. Сухомлинський давав рекомендації батькам дітей, зазначаючи, щоб «розвинути творчість дитини, її треба навчити сприймати та спостерігати» [1, с.30]. Отже, педагоги й батьки мають розуміти, що розвиток дитини буде успішним без застосування

належних педагогічних умов, які водночас стануть умовами розвитку творчості дитини.

О. Сухомлинська зазначає, що Василь Сухомлинський особливого значення надав вихованню у людини моральності. Моральне виховання – двосторонній процес, який передбачає не лише цілеспрямований суспільний вплив на особистість, а й активне ставлення особистості до зовнішніх впливів. Педагог розумом і серцем відчував, що роль морального виховання полягає в наданні суспільній діяльності особистісного змісту, виробленні позитивно-ціннісного ставлення до неї [4, с. 3–7].

У Павлівській середній школі були створені умови для розвитку індивідуальності кожного школяра. Головним принципом всього освітнього процесу було виховання у кожної людини милосердя, співчуття до всього живого, відповідальності за все живе, відповідальності за інших. Робота з майбутніми першокласниками розпочиналась за два роки перед вступом до школи. Діти відвідували *Школу радості* під блакитним небом, зміст роботи якої конкретніше описаний у праці «Серце віддаю дітям». Заняття у Школі радості сприяли розумовому, моральному та емоційному розвитку дітей, а також розвитку їхнього логічного мислення, розвитку творчості. З цією метою вони знайомилися з природою рідного краю, працею людей, пізнавали світ під час екскурсій. На думку В. Сухомлинського, пізнання дитиною світу – особистісно-дієве, емоційно-почуттєве ставлення до світу і є основним інструментом у формуванні відповідальності [3].

У праці «Народження громадянина» В. Сухомлинський зазначає, що одним із засобів формування моральних цінностей є казка. Сила казки полягає у тому, що вона пробуджує почуття дитини, вчить співпереживанню і співчуттю. Краса як засіб морального виховання, виражається в тому, що пізнаючи естетичні цінності дитина залучається до всього прекрасного, створеного людством, і намагається ці знання відтворити у своїй поведінці [3, с. 319].

Аналізуючи казки В. Сухомлинського, робимо висновок, що вони несуть у собі заряд *справедливості, людяності*. Вони формують міцний імунітет проти жадібності, скупості тощо. Особливою в цьому

плані є казка «Страшний черв'ячок»; *цілеспрямованістю, бажанням досягти мети* пронизана казка В. Сухомлинського «Легенда про золоте зернятко» і т.д. [6].

Учителі Павлиської школи, нагромадили чималий досвід підготовки дітей до самостійного складання казок. Тематика їх досить різноманітна: квіти і рослини, дерева і кущі, тварини і птахи. Учителі працювали не тільки над змістом учнівської казки, а й над збагаченням словникового і фразеологічного запасу школярів. Для колективного складання казки обиралася одна спільна тема. Учні з радістю розповідали про те, як вони уявляють основні казкові події, складають кілька варіантів початку і кінця казки, окремі учні розповідали складені ними казки, інші – доповнювали, удосконалювали їх. Найкращі казки, «знайдені» серед природи, записувалися у спеціальні «Павлиські казки» і передавалися до педагогічно-меморіального музею В. Сухомлинського. Учителі початкових класів зберігали дитячі казки і тільки на випускному вечорі дарували їх на згадку своїм вихованцям [2, с. 7].

Аналіз педагогічної спадщини Василя Сухомлинського надає змогу виділити основні форми роботи з казкою у Павлиській середній школі, які, на думку педагога, найбільш ефективно сприяли розвитку творчих здібностей молодших школярів: *слухання казок, читання казок, бесіди про казки, виготовлення і добір ілюстрацій до казок, інсценізація казок (театралізація), створення казок.*

Будь-яка казка викликає активну роботу дитячої думки, розвиває пам'ять, уяву, фантазію, творчі здібності, художній смак, формує зв'язне мовлення, допомагає учням отримати уявлення про навколишнє середовище.

Досвід Павлиської середньої школи В. Сухомлинського свідчить, що у процесі розвитку творчості учнів початкових класів доцільно використовувати засоби етнопедагогіки: казки, прислів'я, народні ігри, конкурси, бесіди, а також досвід попередніх поколінь. Адже, на переконання видатного педагога, така діяльність сприяє вияву ініціативності, творчої активності школяра. Вона цілком відповідає його «потребам у грі, руховій активності, а також має посильний характер для виконання дітьми» [1, с.57].

Отож процес розвитку творчості учнів початкової школи крізь призму досвіду В. Сухомлинського, є різноплановим. Такі форми та методи розвитку творчості учнів 1–4 класів, повинні обов'язково відповідати віку, інтересам дітей, бути посильними для них. Важливу роль у цьому процесі відводиться також позитивному прикладу батьків і педагогів, як належних зразків для наслідування учнем. До чинників розвитку творчості дітей початкової школи відносять: мистецтво, усну народну творчість, ігри, творчі завдання тощо.

У роботі Павлівської середньої школи творчість засобами слова займала одне з вагомих місць. В. Сухомлинський наголошував, що складання казок, оповідань і віршів було улюбленим заняттям павлівських школярів. Через твори у дітей виховувалась любов до книги, до природи рідного краю, до людини, дорідного слова. Крім казок, віршів В. Сухомлинський разом з колегами широко практикував написання учнями оповідань-мініатюр, що були результатом уроків мислення, на яких удосконалювався найважливіший інструмент людського спілкування – слово.

Зі змістом деяких казок та оповідань діти знайомляться на заняттях у дошкільних закладах, а також на уроках читання в початковій школі. У зміст підручників із читання для початкових класів включено багато творів Василя Олександровича Сухомлинського, які сприяють вихованню в дітей найкращих людських якостей та почуттів, формують перші навички взаємин між однолітками, вчать із повагою ставитися до старших.

Читаючи казки Василя Сухомлинського, слід пам'ятати, що успіхам у практичній і творчій науково-педагогічній діяльності сприяло глибоке знання народної педагогіки, яке займало провідне місце у творчості великого педагога. У багатьох своїх творах він радив учителям, батькам брати в користування все цінне, практично-корисне, створене народною педагогікою, і створювати умови морального виховання дітей, які століттями діяли в українських родинах. В. Сухомлинський широко використовував казки, оповідання, приказки і прислів'я, пісні, народні традиції і обряди у повсякденній учительській роботі, педагог у своїх творах

систематично доводив їх важливість у духовному зростанні учнівської молоді, формуванню особистості людини.

Таблиця 1.

**Формування ціннісних орієнтацій школярів засобами казок
В. Сухомлинського**

Казки В. Сухомлинського	Моральні якості	Методи
Віл і Садівник	Виховання працею.	Метод стимулювання поведінки
Орач і Кріт	Виховання працею, турбота до близьких людей.	Метод організації діяльності
Кашу варила, дітей годувала	Виховання родинних цінностей.	Метод стимулювання поведінки і діяльності
Радість Гороблички	Виховання родинних цінностей.	Пояснення
Чому опадає листя з дерев; Вербу зрубали	Виховання любові до рідної природи.	Розповідь, бесіда, пояснення
Соловей і Жук; Хризантема і Цибулина	Виховання любові до різноманіття світу.	Розповідь, бесіда, пояснення
Легенда про золоте зернятко істини	Виховання цілеспрямованості, бажання досягти мети.	Спостереження
Жаба і Соловейко	Виховання пошани до рівня освіти, вихованості, системи цінностей.	Бесіда, розповідь
Пелюстка і Квітка	Засудження гордині, Пихатості.	Самооцінка, самоконтроль
Хвалькуватий черв'як	Виховання іронічного ставлення до пихи і хвалькуватості.	Самооцінка, самоконтроль
Страшний черв'ячок	Засудження жадібності, Скупості.	Спостереження
Від Верби до Тополі, від Тополі до Верби	Засудження хитрощів, Аморальності.	Спостереження
Гірший за гадюку	Засудження зла, Несправедливості.	Суспільна думка
Павутиння	Старе, віджиле, проникаючи в сьогодення, затакують особу в болото минулого.	Суспільна думка колективу
Деркач і Кріт; Що найтяжче Журавлям; Бо за морем чужина	Виховання любові до Батьківщини, рідного краю, виховання патріотизму.	Бесіда, розповідь

У праці «Серце віддаю дітям» він наголошує, що діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена в яскравих образах. Процес складання казок завершувався в Павлиській школі Святом казки, яке проводилось наприкінці навчального року. Класні кімнати вчителі й учні переобладнували на кімнату казки, де встановлювали ілюстрації до казок.

У Кімнаті казки було прочитано всі казки Г. Андерсена, братів Грімм, С. Маршака, К. Ушинського, К. Чуковського. В. Сухомлинський зазначав, що моральні ідеї, закладені у творах про добро і зло, правду і неправду, честь і безчестя, стають надбанням людини за умови, коли ці твори прочитані в дитячому віці.

Висновки. Розвиток творчості учнів початкових класів має здійснюватися у всіх напрямках виховання, зокрема, морального виховання учнів. Така діяльність позитивно впливає на формування усіх пізнавальних процесів учнів початкової школи: уяви, мислення, пам'яті, уваги, сприймання.

Таким чином, роль казки у розвитку творчості учнів початкових класів багатofункціональна. В. Сухомлинський не лише розкрив високу мудрість і життєстверджуючий оптимізм казки, а й показав найраціональніші способи її використання в освітньому процесі.

Перелік використаних джерел

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. Київ: Просвіта, 2019. 344 с.
2. Деркач В. Примножуючи спадщину Павлиського добротворця. *Початкова школа*. 2000. №9. С. 6–7.
3. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. Киев: Рад. школа, 1987. 544 с.
4. Сухомлинська О. В.О. Сухомлинський і моральне виховання: трансформація педагогічних цінностей. *Рідна школа*. 2010. №3. С. 3–7.
5. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. Вибрані твори в 5-ти томах. Київ: Рад. школа, 1976–1977. Т.3. С. 283–583.
6. Сухомлинський В.О. Чиста криниця. Казки, оповідання, етюди / Упорядкування О. Сухомлинської. Передмова Д. Чередниченка. Київ: «Веселка», 1993. 287 с.